

3. Вирок Шевченківського районного суду м. Запорозжя від 13 березня 2013 р. у справі № 336/1592/13-к (№ у ЄДРСР: 30027535).

4. Серета Г. Особливості угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні / Г. Серета // Вісник Національної академії прокуратури України – 2012. – № 2 – С. 5–9.

5. Повзик Є.В. Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини (порівняльно-правове дослідження) : дис. .. канд. юрид. наук. 12.00.09 / Є.В. Повзик. – Х., 2013. – 230 с.

6. Куцева Э.Ф. Гарантии прав личности в советском уголовном процессе: предмет, цель, содержание / Э.Ф. Куцева. – М. : Юрид. лит., 1973.

ТОЛКАЧЕНКО О. О.,
кандидат юридичних наук,
суддя
(Апеляційний суд Одеської області)

УДК 343.123.1

ЩОДО КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СУДДІ

Стаття присвячена дослідженню питань кримінальної процесуальної компетенції судді. Розглянуто елементи кримінальної процесуальної компетенції судді. Визначено поняття кримінальної процесуальної компетенції судді системи судів загальної юрисдикції.

Ключові слова: компетенція, функція, повноваження, предмет відання, суддя.

Статья посвящена исследованию вопросов уголовной процессуальной компетенции судьи. Рассмотрены элементы уголовной процессуальной компетенции судьи. Определено понятие уголовной процессуальной компетенции судьи системы судов общей юрисдикции.

Ключевые слова: компетенция, функция, полномочия, предмет ведения, судья.

Article is devoted to research of questions of criminal procedural competence of the judge. Elements of criminal procedural competence of the judge are considered. The concept of criminal procedural competence of the judge of system of courts of law is defined.

Key words: competence, function, powers, area of jurisdiction, judge.

Вступ. Одним із завдань Концепції вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів (далі – Концепція), що схвалена в 2006 році, є створення цілеспрямованої, науково обґрунтованої методологічної основи розвитку правосуддя в Україні.

У Концепції зазначається, що існуюча система судів загальної юрисдикції не повною мірою відповідає конституційним засадам організації правосуддя. Нераціональна побудова системи судових установ та розподіл між ними юрисдикції нерідко спричиняють розгляд спору різними судами одного рівня та несправедливе обмеження права на оскарження судових рішень в окремих категоріях справ [1, с. 23–24].

Вказані проблеми залишилися невирішеними навіть після прийняття Закону України від 7 липня 2010 року «Про судоустрій і статус суддів» та 13 квітня 2012 року нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Як свідчить практика, права й свободи людини продовжують обмежуватися в результаті неадекватної структурної побудови судових органів. У таких умовах останні позбавлені можливості ефективно здійснювати правосуддя в межах відповідних судових процедур.

Усе це є свідченням необхідності та актуальності комплексного наукового дослідження питань кримінальної процесуальної компетенції представників судової влади, результати якого дадуть можливість побудувати збалансовану модель судової системи, із чітким визначенням процесуальних функцій, повноважень та предметом відання.

Окремі проблеми кримінальної процесуальної компетенції різних суб'єктів кримінального провадження розглядали такі вчені-процесуалісти: Р. Г. Ботвінов, М. С. Городецька, Ю. М. Грошевий, А. Я. Дубинський, І. В. Єна, О. М. Ларін, Л. М. Лобойко, В. Т. Маляренко, В. Т. Нор, Д. П. Письменний, М. А. Погорецький, С. О. Пшенічко, О. Ю. Татаров, В. М. Тертишник, В. І. Фаринник, М. Є. Шумило та інші. Проте вчені досліджували лише загальні питання кримінальної процесуальної компетенції представників судового корпусу. До того ж наявні ґрунтовні дослідження щодо кримінальної процесуальної компетенції стосуються переважно суб'єктів досудового розслідування: слідчого, керівника органу досудового розслідування, прокурора.

Постановка завдання. Метою публікації є науковий результат у вигляді визначення сутності кримінальної процесуальної компетенції судді. Для досягнення вказаної мети необхідно виконати такі завдання: 1) проаналізувати погляди вчених на поняття та структурні елементи кримінальної процесуальної компетенції суб'єктів кримінального провадження; 2) визначити поняття та елементи кримінальної процесуальної компетенції суддів судів загальної юрисдикції.

Результати дослідження. Термін «компетенція» був ґрунтовно дослідженим Ю. О. Тихомировим, який у найзагальнішому вигляді сформулював поняття «правова компетенція». Останнє вчений визначив як покладений законом на особу обсяг публічних справ. До структурних елементів правової компетенції професор включив: а) публічні функції; б) предмет відання; в) владні повноваження [2, с. 55–56].

Вчені-процесуалісти не лише безсумнівно визнають кримінально-процесуально при роду вказаного терміну з огляду на використання його в кримінально-процесуальному законодавстві [3, с. 28], а й справедливо застосовують останній для розвитку кримінальної процесуальної науки.

Отримані Ю. О. Тихомировим результати успішно використав Л. М. Лобойко, який у теорію кримінального процесу обґрунтовано ввів термін «кримінально-процесуальна компетенція». Цей термін професор застосував до органів кримінального провадження, виокремлюючи такі складові елементи, як кримінально-процесуальні функції, предмет відання та владні повноваження [4, с. 25–26].

Л. М. Лобойко кримінально-процесуальну компетенцію розглядає як покладений кримінально-процесуальним законом на органи дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду обсяг публічних справ у сфері вирішення кримінально-правових конфліктів, що виникають у суспільстві [4, с. 25–26].

Після комплексного дослідження Л. М. Лобойка були здійсненні інші ґрунтовні дослідження кримінальної процесуальної компетенції щодо певних суб'єктів кримінального процесу.

Так, М. С. Городецька, досліджуючи кримінально-процесуальну компетенцію слідчого органів внутрішніх справ, визначає її як покладений кримінально-процесуальним законом обсяг публічних справ, змістом яких є порушення й розслідування кримінальних справ, віднесених законом до його відання, з метою підготовки їх до судового розгляду [5, с. 7].

Р. Г. Ботвінов розглянув кримінальну процесуальну компетенцію начальника слідчого відділу податкової міліції. Сутність останньої автор визначив як покладений кримінально-процесуальним законом обсяг публічних справ, змістом яких є управління слідчим відділом податкової міліції з метою забезпечення ефективності процесуальної діяльності слідчих щодо порушення й розслідування кримінальних справ, віднесених законом до їх відання, з метою підготовки їх до судового розгляду [6, с. 235].

І. В. Сна, акцентуючи на кримінальній процесуальній компетенції прокурора в досудовому провадженні, характеризує останню як правову категорію, визначену Конституцією України та законами України, яка має внутрішню єдність та узгодженість і представляє певний обсяг державної діяльності, покладений на прокурора, здійснюваний ним у процесі провадження досудового слідства, що містить кримінальні процесуальні функції, предмети відання та владні повноваження [7, с. 196].

Аналізуючи позиції учених щодо кримінальної процесуальної компетенції стосовно різних суб'єктів кримінального провадження, ми доходимо висновку про те, що термін «кримінальна процесуальна компетенція» є універсальним.

Вірно зазначається в процесуальній літературі, що кримінально-процесуальна компетенція є службовою компетенцією органів кримінальної юстиції, тому що їхньою «службою» є кримінально-процесуальна діяльність [5, с. 12].

Кожний орган кримінального провадження має процесуальні функції, предмети відання та процесуальні повноваження для здійснення кримінальної процесуальної діяльності. Не є виключенням представники судової влади, які виконують власну процесуальну функцію шляхом виконання судових повноважень у чітко окреслених законодавством межах.

У процесуальній теорії нам вдалося знайти лише одне визначення кримінально-процесуальної компетенції стосовно представників судової гілки влади. Цей термін був застосований до такого нового суб'єкта кримінального процесу, як слідчий суддя.

С. О. Пшенічко, досліджуючи повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні, визначив кримінально-процесуальну компетенцію слідчого судді як покладений кримінальним процесуальним законом на слідчого суддю обсяг публічних справ у сфері забезпечення законності досудового провадження, дотримання прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Елементами кримінально-процесуальної компетенції слідчого судді автор визначає предмети відання та повноваження [8, с. 10].

Хоча С. О. Пшенічко далі в тексті автореферату роз'яснює, що повноваження (права й обов'язки) слідчого судді спрямовані на забезпечення реалізації функції судового контролю в досудовому провадженні [8, с. 10], ми не можемо погодитись з тим, що кримінальна процесуальна компетенція слідчого судді або судді не включає такий важливий елемент, як процесуальна функція.

З огляду на орієнтацію щодо об'єкта управління державні функції переходять до функцій певного органу. Шляхом руху зверху вниз якісно та масштабно змінюються об'єкт та суб'єкт управління, а функції останнього конкретизуються з урахуванням зазначених змін [2, с. 45]. Отже, функції визначаються щодо предмета відання, тобто окреслюються вони одночасно. Повноваженнями орган наділяється з огляду на те, як найкраще здійснити ці функції щодо визначеного предмета відання [5, с. 26].

Система кримінально-процесуальної компетенції слідчого судді та судді охоплює кримінально-процесуальну функцію, яка координує процесуальну діяльність представників судової влади щодо здійснення правосуддя. Однозначне визначення процесуальної функції представників судової влади відрізняє останніх від інших державних органів кримінального провадження щодо напрямку здійснення процесуальної діяльності.

Тому первісним системоутворюючим елементом кримінальної процесуальної компетенції слідчого судді та судді є процесуальна функція. Її зміст визначає сукупність унікальних процесуальних повноважень представників судової влади для ефективного впливу на нормативно окреслений предмет відання.

Таким чином, кримінальна процесуальна компетенція слідчого судді та судді має включати такі елементи, як процесуальна функція, предмет відання та процесуальні повноваження.

Крім того, варто зазначити, що зміст кримінальної процесуальної компетенції судді доцільно визначати залежно від ланки суду в системі судової юрисдикції, оскільки зміст вищезазначених елементів кримінальної процесуальної компетенції судді місцевого суду буде відрізнятися від відповідних елементів кримінальної процесуальної компетенції судді апеляційного суду. Зміст же останніх елементів не буде ідентичним змісту елементів кримінальної процесуальної компетенції судді вищого спеціалізованого суду та кримінальної процесуальної компетенції судді Верховного Суду України.

Не дивлячись на те, що всі вказані судді судів різних ланок виконують єдину загальну кримінальну процесуальну функцію правосуддя, остання проявляється по-різному в системі судів загальної юрисдикції.

Під час судового розгляду суд першої інстанції за активної участі сторін розглядає й вирішує справу по суті, тобто остаточно з'ясовує всі суттєві обставини кримінального правопорушення, перевіряє та оцінює докази й на цій підставі ухвалює вирок або постановляє ухвалу [9, с. 528].

Судді апеляційного суду, згідно з положеннями КПК України, взагалі не розглядають матеріали кримінальних проваджень за першою інстанцією. Процесуальний закон наділяє цих суддів лише повноваженнями щодо оскарження судових рішень, які були ухвалені судами першої інстанції й не набрали законної сили (вироки, ухвали про застосування чи відмову в застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру тощо).

Судді апеляційної інстанції призвані вирішувати питання й факту, і права, тобто вирішувати справу по суті згідно з правилами провадження в суді першої інстанції [10, с. 4]. Призначенням апеляції є перевірка законності, обґрунтованості й справедливості рішень, які не набрали законної сили, що здійснюється шляхом проведення нового судового розгляду [10, с. 190–191].

Повноваження судді апеляційного суду не співпадають із процесуальним статусом судді касаційного суду (вищого спеціалізованого суду). Останній наділений повноваженнями щодо оскарження вироків та ухвал про застосування або відмову в застосуванні примусових заходів медичного чи виховного характеру суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також судових рішень суду апеляційної інстанції, що постановлені щодо зазначених судових рішень суду першої інстанції (ст. 424 КПК України).

До того ж, порівняно з суддями апеляційного суду, судді касаційного суду не наділені повноваженнями щодо дослідження питань факту. Касаційний перегляд передбачає лише дослідження питань права, тобто перевірку застосування норм матеріального та процесуального права, юридичну оцінку фактичних обставин, тоді як судді апеляційного суду уповноважені досліджувати докази, доводити обставини, вирішувати питання про достовірність доказів.

Зовсім інші процесуальні повноваження та предмет відання в суддів Верховного Суду України. Вони уповноважені кримінальним процесуальним законом переглядати судові рішення щодо: а) неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм закону України про кримінальну відповідальність щодо подібних суспільно небезпечних діянь (крім питань призначення покарання, звільнення від покарання та від кримінальної відповідальності), що потягло ухвалення різних за змістом судових рішень; б) встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань під час вирішення справи судом (ст. 445 КПК України).

Ці процесуальні повноваження суддів Верховного Суду України, як і процесуальні повноваження суддів апеляційного суду та касаційного суду, свідчать про специфіку здійснюваної ними загальної функції правосуддя в державно-процесуальному механізмі.

Провадження в суді апеляційної, касаційної й наглядової інстанції є формами відправлення правосуддя. Єдність суті вказаної діяльності обумовлює єдність мети й безпосередніх задач кожної з форм перевірки. Мета контрольно-перевірочних проваджень – це судовий захист (забезпечення) інтересів і прав зацікавлених осіб або забезпечення призначення кримінального судочинства в цілому [11, с. 11].

З урахуванням вищезазначеного можна підсумувати, що змістовні елементи кримінальної процесуальної компетенції судді місцевого суду відрізняються від таких елементів компетенцій судді апеляційного суду, судді касаційного суду та судді Верховного Суду України. У зв'язку із цим виглядає доречним окреме визначення кримінальної процесуальної компетенції суддів різних ланок судів загальної юрисдикції. Отже, можна запропонувати такі визначення.

Кримінальна процесуальна компетенція судді місцевого суду – це покладений кримінальним процесуальним законом обсяг публічних справ, змістом яких є вирішення по суті кримінально-правового конфлікту між стороною захисту та стороною обвинувачення шляхом безпосереднього дослідження фактичних та правових питань стосовно вчиненого кримінального правопорушення.

Кримінальна процесуальна компетенція судді апеляційного суду – це покладений кримінальним процесуальним законом обсяг публічних справ, змістом котрих є перегляд судових рішень, що не набрали законної сили, з можливістю дослідження фактичних та правових питань щодо скоєного кримінального правопорушення.

Кримінальна процесуальна компетенція судді касаційного суду – це покладений кримінальним процесуальним законом обсяг публічних справ, змістом котрих є перегляд судових рішень, які набрали законну силу, шляхом дослідження юридичних питань матеріального й процесуального характеру щодо скоєного кримінального правопорушення.

Кримінальна процесуальна компетенція судді Верховного Суду України – це покладений кримінальним процесуальним законом обсяг публічних справ, змістом яких є перегляд судових рішень касаційних судів, які набрали законну силу, стосовно неоднакового застосування норм закону України про кримінальну відповідальність та судових рішень, щодо яких міжнародною судовою установою встановлено порушення Україною міжнародних зобов'язань.

Отже, нами були визначені поняття кримінальної процесуальної компетенції судді місцевого суду, судді апеляційного суду, судді касаційного суду та судді Верховного Суду України.

Висновки. У результаті проведеного дослідження зроблені такі висновки.

1. Кримінальна процесуальна компетенція судді має охоплювати не лише процесуальні повноваження та предмет відання, а й процесуальну функцію. Остання займає важливе місце в системі компетенційних елементів, тому що визначає їх зміст.

2. З огляду на різноманітність прояву функції правосуддя та відмінність процесуальних повноважень поняття кримінальної процесуальної компетенції щодо різних суддів судів загальної юрисдикції має визначатися окремо. Це не змінює систему складових компетенційних елементів.

Обсяг вказаної публікації унеможливив дослідження всіх питань кримінальної процесуальної компетенції, які стосуються представників судової гілки влади. Тому подальші розвідки можуть здійснюватися в таких перспективних напрямках: 1) дослідження кримінальної процесуальної компетенції судді Конституційного суду України; 2) розмежування кримінальної процесуальної компетенції суддів загальної юрисдикції та кримінальної процесуальної компетенції Конституційного суду України.

Список використаних джерел:

1. Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів : схвалена Указом Президента України від 10 травня 2006 року №361/2006 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 19. – С. 23–37.

2. Тихомиров Ю. А. Теория компетенции : [монография] / Ю. А. Тихомиров. – М. : Издательство г-на М. Ю. Тихомирова, 2005. – 355 с.
3. Мичурина О. В. О компетенции государственных органов и должностных лиц в уголовном судопроизводстве и ее разграничение на примере органов дознания / О. В. Мичурина // Российский судья. – 2006. – № 6. – С. 28–31.
4. Лобойко Л. М. Кримінально-процесуальна компетенція : [монографія] / Л. М. Лобойко. – Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – 188 с.
5. Городецька М. С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : [монографія] / М. С. Городецька. – Дніпропетровськ, 2010. – 232 с.
6. Ботвінов Р. Г. Сутність кримінально-процесуальної компетенції начальника слідчого відділу податкової міліції / Р. Г. Ботвінов // Право і суспільство. – 2010. – № 4. – С. 232–235.
7. Єна І. В. Щодо визначення поняття та структури кримінальної процесуальної компетенції прокурора у досудовому провадженні / І. В. Єна // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2013. – Т. 26(65). – № 1. – С. 191–198.
8. Пшенічко С. О. Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / С. О. Пшенічко. – О. : Національний університет «Одеська юридична академія», 2014. – 20 с.
9. Кримінальний процес : [підручник] / [Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шилю. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
10. Палиева О. Н. Апелляционное производство в уголовном процессе России : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / О. Н. Палиева. – М. : Академия управления МВД России, 2005. – 218 с.
11. Потапов В. Д. Основные начала проверки судебных решений в контрольно-проверочных стадиях и производствах уголовного судопроизводства России : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 / В. Д. Потапов. – М. : Московская академия экономики и права, 2013. – 68 с.

УВАРОВ В. Г.,
кандидат юридичних наук,
заслужений юрист України

УДК 343.14

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ТА ПРОПОРЦІЙНОСТІ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ З УРАХУВАННЯМ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті аналізуються проблеми реформування системи принципів кримінально-процесуального законодавства в контексті визначеного в рішеннях Європейського суду з прав людини принципу верховенства права та пропорційності.

Ключові слова: права й свободи людини, верховенство права, прецедент, принцип верховенства права, принцип пропорційності, практика Європейського суду з прав людини.

